

L'orgue Mystique i en dansk højmesse

Flemming Chr. Hansen
29. oktober 2010

L'orgue Mystique i en dansk højmesse

Charles Tournemire (1870-1939) er en af de mest spændende komponister i den franske symfoniske orgeltradition. Hos ham hører man både inspiration fra den store mester, Cèsar Franck, og en slags forudanelser om Olivier Messiaen - den klare musikalske afhængighed af en bestemt orgeltype, det franske symfoniske orgel, som vi kender det fra Cavallé-Coll, peger tilbage på Franck, mens den til tider yderst meditative indfaldsvinkel til musikken peger frem mod Messiaen. I dette blogindlæg skal det handle om Tournemires kæmpeværk L'orgue mystique fra 1930'erne og om denne i grunden katolske musiks anvendelsesmuligheder i en dansk, folkekirkelig gudstjenestesammenhæng.

For nærmere biografiske oplysninger om Tournemire henviser jeg til f.eks. Wikipedia:

http://fr.wikipedia.org/wiki/Charles_Tournemire (på fransk - fyldig)

http://en.wikipedia.org/wiki/Charles_Tournemire (på engelsk - relativt kortfattet)

Hele hans værklister kan ses her:

<http://universfranckiste.free.fr/act.htm>

Og nu til L'orgue mystique.

Først og fremmest må man jo se på, hvordan satserne er tænkt i en katolsk, liturgisk sammenhæng. Hver af de 51 suiter i L'orgue mystique består af 5 satser (med undtagelse af Samedi Saint, som kun har 3):

- 1: Prélude à l'introït
- 2: Offertoire
- 3: Élévation
- 4: Communion
- 5: (Pièce terminale) - forskellige titler

(De første fire satser varer for det meste mellem 1 og 4 minutter - slutsatsen mellem 7 og 15)

I bookletten til Georges Delvallées fuldstændige indspilning på 12 CD'er har jeg fundet en forklaring på satsernes placering i en katolsk højmesse, som jeg her vil referere.

ad 1) I modsætning til mange andre franske suiter til brug ved messen er Tournemires førstesatser meget stilfærdige og korte. Det skyldes i følge Robert Sutherland Lord, som har skrevet teksten i bookletten, at denne sats ikke er til indledning af gudstjenesten, men som en slags mellemspil inden det sungne introitus. Det flytter musikken fra at være processionsmusik til at være "underlægningsmusik" til præstens handlinger mellem procession og introitus (noget med afførelse af en kåbe mv.). Her anvender Tournemire så dagens introitus-melodi til en ganske kort og oftest stille sats, som bliver til det, titlen siger: et forspil til introitus.

ad 2) Også Tournemires offertorier er tænkt anderledes end mange andre komponisters. Igen er musikken ofte mere indadvendt end mange andre offertorier, hvilket ifølge Lord skyldes Tournemires respekt for liturgien og dens indhold. Dette vigtige tidspunkt i gudstjenesten, mellem præsentationen af brødet og vinen og forvandlingen af samme, skulle ikke fungere som et showroom for en pralende, virtuos organist. Af samme årsag er Tournemires offertorier altid bearbejdelser af dagens gregorianske offertorium-melodi, som den lige er blevet sunget inden orglets Offertoire. Satserne slutter altid meget stille, som oplæg til messens helligste tidspunkt: forvandlingen af brød og vin til Kristi legeme og blod.

ad 3) Der var angiveligt ingen faste regler vedrørende orgelmusik til de parisiske kirkers Consécration og Élévation. Nogle steder var der stille underlægningsmusik under det hele, andre foretrak som Tournemire (og vel kirkens præster) stilhed. Dog var der et kort øjeblik efter selve elevationen, hvor der var mulighed for et kort interludium (ofte kun ca. 1 minut), og da der ikke er nogen fast gregoriansk sang til elevationen, brugte Tournemire forskellige antifoner til den pågældende søndag som musikalsk materiale i disse satser.

ad 4) Communions-satserne er alle bygget over dagens gregorianske communion, som koret sang efter orgelsatsen. Begge musikalske dele afvikledes under uddelingen af nadveren.

ad 5) Den franske Sortie er jo ofte noget med bulder og brag, og den slags satser findes da også i Tournemires suiter. Der er dog også her en del satser med et langt mere stilfærdigt udtryk end mange andre komponisters i tilsvarende satser. Under alle omstændigheder var sidste sats ment som udgangsmusik, men muligvis på grund af sin længde også som indledningsmusik for de kirkegængere, der kom tidligt til dagens næste tjeneste. Derfor er femtesatserne ofte kraftige og virtuose i begyndelsen, men tynder derefter ud til næsten ingenting (hør evt. et eksempel på en sådan sats på min hjemmeside giflerne.dk - Koncerter > Koncertoptagelser > Tournemire 26. suite). Få er de slutsatser, der kan anvendes som festligt slut- eller ekstranummer på en orgelkoncert!

Hvad betyder det så for musikkens eventuelle anvendelse i en dansk, folkekirkelig gudstjeneste? Man kan mene, at det skal man bare afholde sig fra, da vi jo ikke bruger de samme gregorianske melodier, og da dagens indhold ikke altid er det samme i den katolske og den evangelisk-lutherske kirke. Jeg har dog ved flere lejligheder gjort forsøget - klippet en hæl og hugget en tå :-). Her følger mine overvejelser:

ad 1) I Sakskøbing Kirke spiller jeg faktisk ofte relativt stille præludier. En eller anden erfaren organist gav mig engang det råd at spille præludier med Kyrie-karakter og postludier med Gloria-karakter for at afspejle menighedens "forvandling" fra bodfærdige syndere til genløste, hele mennesker. Forsåvidt der ikke er dåb eller anden procession er det faktisk stadig en form, jeg godt kan lide og ofte bruger. Tournemires førstesatser passer derfor godt ind, selv om det musikalske materiale ikke ellers optræder i gudstjenesten.

ad 2) Mht. Offertoire-satserne må jeg indrømme, at jeg indtil videre har tænkt praktisk/æstetisk. For at ikke alle satserne skulle "klumpe sig sammen" omkring nadveren, har jeg spillet Offertoire i stedet for 2. salme - et eftertænksomt pusterum i formessen. Den frihed går måske an, når nu forbindelsen til det melodiske materiale ikke er til stede.

ad 3) Élévation har jeg på samme vis spillet som et kort interludium efter prædikenen, altså mellem den apostolske velsignelse og salmen efter prædikenen. Kort sagt ud fra samme hensyn som med Offertoire.

ad 4) Den nemmeste sats at placere rigtigt er vel Communion, som også i en dansk sammenhæng kan spilles under altergangen. Ved et enkelt tilfælde var der kun ét alterbord, og præsten måtte derfor vente med at gå videre i ritualen, indtil orgelmusikken var færdig. I de øvrige tilfælde har jeg holdt en pause efter Tournemires Communion og derefter improviseret, indtil altergangen var færdig.

ad 5) Slutsatsen er ikke noget problem at placere - den må i sagens natur være udgangsmusik. Problemet er til gengæld, hvilke instruktioner præst og menighed skal have i den anledning. Vi har valgt en blød mellemvej, hvor der i det trykte program, som jeg havde lavet for at fortælle om den ekstra orgelmusik, stod, at man kunne vælge at blive siddende og høre stykket til ende. Satsens omtrentlige varighed stod der også, så man vidste, hvad man gik ind til. Præsten gik derimod ned ved døren for at kunne sige farvel til de kirkegængere, der ikke ønskede at høre det hele.

Hvis nogen har gode synspunkter på disse overvejelser eller på hele fænomenet "L'orgue mystique i en dansk højmesse" så kommentér på denne blog. Jeg er helt klar over, at jeg muligvis har fået forkert fat i noget vedrørende den katolske praksis, jeg refererer ovenfor - eller at Robert Sutherland Lord måske har - så korriger endelig, hvis der er noget galt.

Flemming Chr. Hansen, 29.okt 2010